

L'emergència climàtica des dels ecofeminismes i la sobirania alimentària

Una publicació per a l'aprenentatge i la reflexió conjunta

desOs

Autores:

Miguel Pajares, Vanesa Freixa i el grup de gènere de la AIL.

Coordinació de la publicació:

Desos

Disseny i maquetació:

La Pera Coop

Impressió:

Descontrol Editorial & Impremta, SCCL

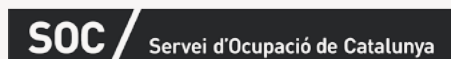
Lloc i data de publicació:

Barcelona, octubre de 2024

Contacte:

Desos / Tel: 936 818 922 / hola@desosong.org

Amb el suport de:

Ens trobem davant d'una crisi ecosocial sense precedents on la degradació ambiental i les desigualtats socials s'entrellacen harmònicament posant en perill els ecosistemes i la vida i dignitat de les persones, especialment de les comunitats més vulnerabilitzades. Un col·lapse originat en el sistema capitalista, extractivista, colonial i patriarcal que continua creient que el desenvolupament sostenible és possible.

Aquesta publicació ofereix una anàlisi de les causes i les conseqüències de la crisi en abordar les migracions climàtiques, cada cop més evidents. També ho fa en explorar teories ecofeministes i de sobirania alimentària amb la voluntat de crear alternatives que promoguin la justícia ambiental i social i serveixin per construir societats més resilientes i sostenibles que apostin pel decreixement.

Índex

-
- 6 **Migracions climàtiques. El canvi climàtic com a factor d'expulsió i desplaçament forçat**
 - 7 Els impactes del canvi climàtic ja desplacen moltes persones dels seus hàbitats
 - 8 Els impactes climàtics s'han sumat a altres impactes mediambientals i socioeconòmics
 - 9 Més desplaçaments interns que migracions
 - 10 Més migracions de curta que de llarga distància
 - 11 La dimensió de gènere dels desplaçaments i migracions climàtiques
 - 13 Els drets de les persones que emigren pel clima i altres impactes mediambientals
 - 14 Afrontar l'emergència climàtica: la necessitat de decreixer en contraposició a la teoria del desenvolupament sostenible o creixement verd
-
- 16 **Vulnerabilitat enfront del canvi climàtic i els efectes pels ecosistemes aquàtics: una perspectiva ecofeminista**
 - 20 Sequeres i inundacions
 - 21 Salinització
 - 22 Eutrofització
 - 23 Contaminació de l'aigua
 - 24 Pèrdua de biodiversitat
 - 25 L'aigua com a recurs energètic
-
- 26 **Sobirania alimentària. El dret d'una alimentació en mans de les persones**
 - 27 Definició del concepte de sobirania alimentària. Com l'entenen els governs i com l'entén la societat? Diferències entre la visió política i la mirada social i camperola
 - 33 Quina sobirania alimentària tenim a l'àrea metropolitana de Barcelona?
-
- 40 **De la teoria a l'acció. Passos per assolir la sobirania alimentària pròpia i comunitària**
 - 43 1. Organització pagesa
 - 46 2. Formació professional envers una nova pagesia
 - 50 3. Distribució d'aliments
 - 53 4. Infraestructures de transformació alimentàries
 - 55 El repte d'establir polítiques públiques alimentàries amb mirada intercultural, territorial i ecofeminista
-
- 59 **Bibliografia**

Migracions climàtiques. El canvi climàtic com a factor d'expulsió i desplaçament forçat

per Miguel Pajares

President d'honor de la Comissió Catalana d'Acció pel Refugi i membre del GENI (Grup de Recerca en Gènere, Identitat i Diversitat) de la Universitat de Barcelona.

Els impactes del canvi climàtic ja desplacen moltes persones dels seus hàbitats

La crisi climàtica ja és una realitat. Durant el 2023 les onades de calor van ser extraordinàries; la pèrdua de gel a l'Antàrtida va ser la més gran mai registrada; els incendis van arribar a dimensions històriques; l'estiu boreal va ser el més càlid dels darrers 100.000 anys (Ripple et al., 2024). Però els que pateixen més aquesta crisi són els països situats entre els tròpics (generalment països empobrits), ja que l'impacte més greu és l'alteració dels patrons de les pluges, que són cada cop més extemporànies; els períodes de sequera són més severs i perllongats; i han augmentat les pluges torrencials que provoquen grans inundacions. Tot plegat acaba destruint l'agricultura i matant el bestiar a moltes zones rurals de les àrees tropicals, com passa al Sahel, a l'Amèrica Central, al sud-est asiàtic... (més avall en posarem alguns exemples). D'altra banda, els ciclons que afecten les zones costaneres són més intensos i destructius; les onades de calor són més greus, i maten tant persones com bestiar en moltes comunitats; els incendis forestals són més duradors i destructius; la pujada del nivell del mar

ja està introduint l'aigua salada als aqüífers d'aigua dolça de què es valen les zones agrícoles dels deltes i altres àrees costaneres. Tots aquests impactes estan fent desaparèixer alguns hàbitats i obligant moltes persones a abandonar-los. El canvi climàtic ja està generant desplaçaments i migracions. Després en comentarem les característiques.

Els impactes climàtics s'han sumat a altres impactes mediambientals i socioeconòmics

Abans que es comencessin a manifestar els impactes de la crisi climàtica, ja es produïen altres impactes mediambientals greus als països del Sud Global: són els que causa l'acció industrial. Les grans corporacions extractives en són les principals responsables: la mineria a cel obert ocupa vastes extensions de terra, contamina les aigües i fa inhabitable altres extensions de terra encara més grans; l'extracció de petroli i d'altres combustibles fòssils produeix el mateix efecte; la construcció de grans preses hidroelèctriques també destrueix àmplies zones de cultiu i deixa inhabitable pobles sencers, com ho fa la construcció d'altres grans infraestructures; la desforestació i l'expansió de l'agricultura industrial i la ramaderia industrial es fan igualment a costa de les poblacions que vivien dels boscos o l'agricultura local; la pesca industrial empobreix els caladors i fa que els pescadors locals s'arruïnin. **Tot això està produint desplaçaments humans forçats: poblacions que es veuen expulsades de les terres per l'avenç de la indústria extractiva, l'agroindústria, els megaprojectes i la pesca industrial, o per la contaminació que provoquen aquestes i altres indústries multinacionals.**

A tall d'exemple, mostraré els testimonis de dues dones llatinoamericanes. L'activista Margarita Pineda explica que la concessió de terres del govern d'Hondures a les grans corporacions mineres i hidroelèctriques ha provocat que, a la darrera dècada, diversos rius gairebé s'hagin assecat i que àmplies extensions de terres de cultiu s'hagin contaminat, cosa que ha portat les comunitats indígenes i altres comunitats locals a abandonar-les (CCAR, 2021a). Una altra activista, Karen Izolda, explica que la vall del Mezquital de Mèxic, on fins fa poc vivien diverses comunitats indígenes, és cada vegada més inhabitable pel gran nombre d'empreses extractives que s'hi ha instal·lat, cosa que provoca l'abandonament de les terres per part d'aquestes comunitats (CCAR, 2021b). Són dos exemples que posen de manifest la vulneració dels drets humans que pateixen les poblacions afectades per aquest tipus d'indústries i els desplaçaments a què es veuen abocades.

Més desplaçaments interns que migracions

Els desplaçaments de població que causen la crisi climàtica i els altres impactes mediambientals abans esmentats són, principalment, desplaçaments interns: parteixen de les zones rurals per anar-se'n als suburbis de les ciutats. Les dades que aporta la Divisió de Població de Nacions Unides sobre l'evolució de la població rural i urbana i sobre l'emigració mostren que, al món, cada dia se sumen 165.000 persones a les grans ciutats tropicals després d'haver abandonat el seu hàbitat rural, 60 milions de persones a l'any, mentre que l'increment anual de migrants internacionals és d'uns sis milions, com a mitjana dels darrers anys. Es pot dir que **per cada persona que emigra a un altre país n'hi ha deu que se'n van de les zones rurals a les ciutats sense sortir del seu país.**

Els trasllats de les zones rurals a les urbanes són, en general, desplaçaments permanents, i han de ser distingits dels desplaçaments temporals que es produeixen per impactes hidrometeorològics sobtats, com les pluges torrencials o els ciclons. Quan es produeixen aquests impactes la gent fuig cap a zones segures, però, un cop passats, torna al seu hàbitat per reconstruir-lo. Aquests impactes sobtats generen pocs desplaçaments permanents. Paradoxalment, coneixem millor les dades dels desplaçaments temporals que dels permanents. L'Observatori dels Desplaçaments Interns ens els dona cada any i podem dir que la mitjana anual és d'uns 25 milions de persones desplaçades per impactes sobtats (IDMC, 2023).

Més migracions de curta que de llarga distància

Un altre tipus de desplaçament permanent és el que es produeix quan s'emigra a un altre país. Tot i que, com hem dit, els desastres mediambientals estan provocant molts més desplaçaments interns que migracions, hi ha zones del planeta on també s'estan produint migracions per causes climàtiques. Les dades migratòries i els estudis realitzats ens mostren que l'emigració que surt dels països més afectats pels impactes climàtics s'està dirigint principalment cap als països veïns (Pajares, 2020). Es pot dir que **la mobilitat humana que està provocant el canvi climàtic segueix dos patrons ben definits, el primer és que es donen més desplaçaments interns que migracions, i el segon és que les migracions es queden principalment als països veïns.**

Així, per exemple, les migracions climàtiques del Sudan i Somàlia, dos països molt afectats per la crisi climàtica, es dirigeixen a altres països propers com Etiòpia, Kenya i Uganda, i són molt petites les que es dirigeixen cap a països més llunyans, com els europeus o altres.

Un altre exemple similar són les migracions que surten de països del Sahel, com ara Mali o Burkina Faso, que també estan molt afectats per la crisi climàtica. Fins ara, el 95 % de l'emigració d'aquests dos països s'ha dirigit cap als països costaners de l'Àfrica Occidental, principalment a Nigèria i la Costa d'Ivori, i només un petit percentatge s'ha dirigit cap a Europa.

Podem afirmar que, de moment, les migracions climàtiques de llarga distància no són importants, encara que cal preveure que també s'aniran incrementant, sobretot quan la gent necessiti sortir de les ciutats costaneres, que es veuran més afectades per la pujada del nivell del mar.

La dimensió de gènere dels desplaçaments i migracions climàtiques

L'ecofeminisme és el millor marc teòric que tenim per abordar l'anàlisi de les migracions climàtiques, pel lloc que ocupen les dones als escenaris més afectats per la crisi climàtica. **Les dones estan més exposades i pateixen més els riscos dels desastres climàtics** a causa de les desigualtats i la discriminació de gènere que pateixen a la vida quotidiana. La seva taxa de mortalitat en els desastres és, segons les Nacions Unides, molt superior a la dels homes, la qual cosa es deu al fet que no abandonen la cura dels seus fills i filles, que els seus recursos econòmics són menors i que la seva afecció a la terra que sustenta les seves famílies és més gran (NNUU, 2009). Elles estan més ancorades al propi hàbitat, ja que solen ser les responsables de proveir d'aigua, menjar i llenya per cuinar i escalfar-se. També són les que han tingut menys oportunitats d'educació, una cosa molt necessària per poder plantejar-se la migració, i pateixen

altres factors de desigualtat pel que fa a drets a la propietat, exclusió a la presa de decisions i dificultats per accedir a la informació i els serveis financers, com explica l'Organització Internacional per a les Migracions (IOM, 2014).

D'altra banda, quan les dones es veuen abocades a anar-se'n i iniciar el trajecte migratori, sigui durant els desastres sobtats o per fenòmens persistents, poden patir un altre efecte de la desigualtat: la violència de gènere. Moltes dones i nenes pateixen assetjament i violacions, tant enmig dels desastres com durant els desplaçaments.

Finalment, el fet que les dones estiguin en major proporció entre la població més pobre (treballs pitjor remunerats, més absència de contractació laboral...) (Oxfam, 2018) i que hi hagi més dones que homes vivint a l'extrema pobresa, incideix que els impactes del canvi climàtic produeixin efectes més perjudicials en elles, ja que un d'aquests efectes és augmentar la pobresa. La bretxa de pobresa que es produeix entre dones i homes es pot veure incrementada. Al seu torn, això pot tenir un altre efecte en les nenes: si ara hi ha un 50 % més de nenes que de nens excloses de l'educació primària (ONU-Mujeres, 2018), el canvi climàtic pot actuar agreujant aquesta desigualtat.

Al mateix temps, les dones estan encapçalant en molts llocs les pràctiques de resiliència davant del canvi climàtic. El desenvolupament de varietats de cultiu més resistents davant de les sequeres, la construcció de cinturons verds davant de la desertificació, els mecanismes per a un millor aprofitament de l'aigua disponible i altres accions d'adaptació en moltes regions estan desenvolupats per dones. D'aquí que una major presència de les dones als llocs de decisió de la lluita contra la crisi climàtica sigui imprescindible per fer més eficaç aquesta lluita.

Els drets de les persones que emigren pel clima i altres impactes mediambientals

Les persones que migren per causes climàtiques són vistes pels governs com a migrants econòmics i, com a tals, no se les considera amb dret a l'entrada i l'acolliment. La consideració de refugiades només s'atorga a les persones que han fugit del seu país víctimes d'alguna acció política, com ara un conflicte bèl·lic o una persecució (ACNUR, 1951; Comissió Europea, 2011). Tot i això, els governs saben que el canvi climàtic està provocat pels gasos d'efecte hivernacle que emetem des de l'inici de la industrialització (es deriva dels

dos segles que portem cremant carbó, petroli i gas fòssil, i també del canvi de l'ús del sòl que ha realitzat l'agroindústria i la ramaderia industrial), i el que és més important, els governs han signat tractats per reduir les emissions que no s'han complert en cap moment. El primer va ser la Convenció Marc de Nacions Unides sobre Canvi Climàtic de 1992.

Aquesta vulneració perpetrada pels governs de la Convenció i altres acords climàtics és el que converteix en víctimes, mereixedores de protecció internacional, les persones que fugen dels impactes del canvi climàtic. Per tant, **parlar de refugiats climàtics és pertinent, ja que és el que ens permet plantar cara als governs amb la responsabilitat que tenen al davant les víctimes de les seves polítiques** (European Parliament, 2018; Parliamentary Assembly Council of Europe, 2019; UNHCR, 2020). Ara com ara, aquest terme no té efectes legals, perquè no hi ha cap tractat internacional ni cap llei que reconegui com a refugiades les persones migrants climàtiques, però té importància en el terreny discursiu, que és el que pot obrir camins per a futurs canvis legals.

Afrontar l'emergència climàtica: la necessitat de decreixement en contraposició a la teoria del desenvolupament sostenible o creixement verd

Concedir drets a les persones que emigren per causes climàtiques s'ha de veure com una obligació de tots els països i, en particular, els del Nord Global. Però, alhora, cal fer front amb determinació a l'emergència climàtica per evitar els patiments indicibles que patiran grans sectors de població mundial si la crisi climàtica continua

avançant com ho està fent actualment.

Les polítiques desenvolupades per molts governs per combatre el canvi climàtic no estan impedit que les emissions de gasos d'efecte hivernacle segueixin creixent i que l'escalfament global estigui a prop d'assolir els 1,5 °C, que era el límit plantejat per a l'any 2100 a l'Acord de París del 2015. Es tracta de polítiques basades en la idea que podem fer la transició energètica mantenint i augmentant tots els negocis dels sectors més emissors (agricultura i ramaderia industrial, transport, producció de ciment, aerolínees, automobilitat, etc.). Els governs donen per fet que incrementant l'eficiència energètica i les energies renovables podrem abandonar els combustibles fòssils, però la realitat és que, malgrat aquests increments, l'ús de combustibles fòssils també creix, i això és perquè la despesa energètica no deixa d'augmentar. El món gastava uns 340 exajoules d'energia per any el 1990; el 2000 en gastava 380; el 2010 en gastava 480; i a inicis de la present dècada ja n'eren 595 (BP, 2022). L'increment ha estat més gran cada dècada, per la qual cosa l'augment de les renovables no ens ha pogut lliurar dels combustibles fòssils.

Hem d'abandonar un sistema basat en el creixement econòmic constant, que requereix un increment paral·lel d'energia. **No hi ha més alternativa que el decreixement si de debò volem fer front a l'amenaça climàtica.** Hem de replantejar tot el sistema de producció i consum per anar a un model que no valori el seu èxit pel creixement del PIB i els beneficis empresarials, sinó per la satisfacció de les necessitats de la població (Pajares, 2023). **El creixement sostenible o creixement verd és una fal·làcia,** hem d'anar cap a una economia pública i comunitària que pugui eliminar el consum sumptuari i reduir la despesa energètica. I l'amenaça climàtica ens exigeix que ho fem urgentment.

Vulnerabilitat enfront del canvi climàtic i els efectes pels ecosistemes aquàtics: una perspectiva ecofeminista

Pel grup de *Gènere&Ciència de l'Associació Ibèrica de Limnologia (AIL)*

Anna Lupon, Núria Catalán, Judit Lecina-Díaz, María Mar Sánchez-Montoya, Clara Mendoza-Lera, Pablo Rodríguez-Lozano, María Luisa Suárez Alonso, María Rosario Vidal-Abarca Gutiérrez, Elena Hernández del Amo, Miguel Cañedo-Argüelles, Ana Genua-Olmedo, Susana Bernal, Elizabeth León-Palmero, Anna Freixa, Mireia Bartrons, Maria Anton-Pardo, Maria João Feio, Sílvia Poblador, Belén Franco-Cisterna, Isabel Fernandes, Ana Solórzano. Proofreading: Blaize Denfeld, Dolly Kothawala, María José Poblador Bernardo, Ada Pastor.

L'emergència climàtica i la crisi ecològica representen un enorme desafiament per a l'ésser humà i el planeta. El canvi climàtic causat per l'acció humana ha incrementat la freqüència i intensitat de fenòmens extrems com onades de calor, sequeres i inundacions, de manera que ha afectat els ecosistemes, les persones i les infraestructures. Els ecosistemes aquàtics continentals, com els rius, els llacs i les zones humides, han patit greus danys en la seva biodiversitat, estructura i resiliència a causa del canvi climàtic i s'han vist agreujats per la contaminació i la fragmentació d'hàbitats.

La manca d'accés a l'aigua potable i a altres serveis ecosistèmics dels quals ens proveeixen les aigües continentals genera desigualtats i discriminacions. Però no tothom, ni tots els col·lectius, en pateixen les conseqüències de la mateixa manera. Les dones i les nenes són les més afectades pel canvi climàtic (Ravera et al., 2016; Andrijevic et al., 2020), sobretot les que pertanyen a comunitats indígenes, afrodescendents i migrants, dones grans i amb discapacitat, persones del col·lectiu LGBTIQ+ i dones i nenes que viuen en àrees rurals i remotes, propenses a conflictes armats i a desastres naturals. Aquí a Catalunya, les desigualtats de gènere també fan que les dones siguin més vulnerables al canvi climàtic (Rivera-Ferre, 2024). Per exemple, molts dels impactes es relacionen, aquí i arreu, amb la manca d'accés als recursos econòmics o naturals i a la terra. Històricament, les dones no tenien accés a la propietat de la terra ni a Europa, ni al Sud global, ni a cap altre lloc del món. Això incrementa la vulnerabilitat de les dones que es dediquen a la producció d'aliments respecte als homes i limita molt la seva capacitat de prendre decisions sobre com gestionar els conreus i la seva comercialització, cosa que els hi resta poder i sobirania en les decisions (Manuel et al., 2023). De manera similar, i sobretot en regions rurals del Sud Global, la responsabilitat per proveir en l'àmbit local de recursos hídrics de qualitat tant per consum humà com per la producció d'aquests aliments, sovint recau sobre les dones, però no les decisions que afecten la gestió i disponibilitat

regional d'aquests. Per tant, és necessari un canvi en el model de producció i consum, que introdueixi reformes agràries per, entre d'altres, abolir les desigualtats i la degradació ambiental i, així, garantir el dret a la sobirania alimentària (Sesma, 2010).

La perpetuació de les desigualtats de gènere obstaculitza la mitigació del canvi climàtic i limita la capacitat d'adaptació de les comunitats agràries. Les estratègies d'adaptació i mitigació venen en gran manera determinades per grups de pressió (lobbies) preexistents que perpetuen el model patriarcal capitalista en la presa de decisions de gestió territorial i afecten la sobirania dels recursos hídrics. Així, a l'IPCC (2023) es determina que les estratègies d'adaptació amb un impacte més positiu sobre l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible 5 (Organització de les Nacions Unides, 2015) són les que es basen en la preservació i restauració dels ecosistemes, en canvi, les que tenen un impacte més negatiu són les que es basen en la perpetuació de sistemes polítics existents. La justícia climàtica integra la dona en les accions d'adaptació al canvi climàtic, en abordar problemes globals i estructurals i en desafiar l'ús inacceptable i poc ètic dels recursos en benefici dels poderosos i de les elits. És un camí transformador que ens conduirà cap a una pau i una seguretat sostenibles, com és el cas de l'ús sostenible de l'aigua.

L'ecofeminisme és una pluralitat de corrents de pensament i moviments socials on s'entrellacen l'ecologisme i el feminisme i on es posen en relleu les relacions entre la subordinació, la dominació i l'explotació de les dones i de la natura (Mies & Shiva, 2021; Sesma, 2017). El nostre pensament està estructurat per una sèrie de dualismes: home-dona, cultura-natura, raó-emoció, ment-cos i humà-animal. La visió dualista no només classifica el món en parelles, sinó que també presenta una jerarquia: un element es considera per sobre de l'altre. Per exemple, l'home es considera per sobre de la dona, la cultura per sobre de la natura, la raó per sobre de l'emoció. A més, també genera una relació entre aquests

dualismes, de manera que el pensament patriarcal es basa en el fet que home-cultura-raó-ment s'associen entre si i es consideren per sobre de dona-natura-emoció-cos, que estarien subordinats.

L'ecofeminisme parteix de l'assumpció que la dominació, la subordinació i l'explotació tant de les dones com de la natura tenen la mateixa causa comuna: el sistema patriarcal, capitalista i antropocentrista. L'ecofeminisme, en assenyalar les causes radicals de la crisi climàtica i de part de les desigualtats socials, ens marca el camí i ens dona pistes per buscar solucions que siguin justes per a éssers humans i no humans. Ens revela la necessitat d'atorgar valor i prioritat a funcions, treballs, processos, éssers vius i realitats que estan invisibilitzades, subordinades i explotades per tal d'arribar a una relació de respecte i equitat basada en la interdependència mútua, mentre que evita les dinàmiques disfuncionals de la codependència perjudicial.

En les següents seccions, abordarem sis dels principals problemes ambientals relacionats amb la crisi climàtica en ecosistemes d'aigua dolça des d'una perspectiva ecofeminista i il·lustrarem cada problemàtica amb exemples concrets.

Sequeres i inundacions

Durant els darrers cinquanta anys, el nombre de sequeres, d'inundacions i d'altres fenòmens climàtics extrems relacionats amb l'aigua han augmentat a causa del canvi climàtic, de manera que han encapçalat la llista de catàstrofes tant en termes de pèrdues humanes com d'econòmiques (IPCC, 2023). Les sequeres i les inundacions afecten de manera desproporcionada les dones i les nenes. La seva vulnerabilitat va més enllà dels efectes directa-

ment relacionats amb la catàstrofe ambiental, que poden arribar a ocasionar la pèrdua de vides humanes. La violència domèstica, els abusos i les agressions sexuals, els matrimonis forçats i la mutilació genital femenina augmenten durant els períodes de sequera o després de les inundacions en molts països del món. A més, la migració i la sedentarització forçades per aquests episodis climàtics afecten negativament les dones, cosa que fa disminuir la resiliència de les seves llars, aguditzant la inseguretat alimentària i accentua tots els tipus de violència de gènere (Alsalem, 2022).

Malgrat això, les dones contribueixen positivament a pal·liar els efectes més negatius d'aquests fenòmens. Són les garants de mantenir i conservar els recursos naturals que els permeten mantenir les seves famílies. Les dones d'Àfrica, Àsia i Amèrica del Sud apliquen el seu coneixement tradicional per compensar les pèrdues de les collites i, en qualsevol lloc del món, les dones són les que millor s'organitzen per respondre a aquestes crisis, tot generant fortes xarxes locals que identifiquen els més vulnerables i les necessitats d'ajuda.

Salinització

Moltes àrees costaneres de la Terra estan patint un procés de salinització de l'aigua i del sòl. Aquest procés és degut a l'augment del nivell del mar associat al canvi climàtic, la disminució del cabal dels rius provocada pel descens de precipitacions i la construcció de preses, i la sobreexplotació d'aqüífers per part de l'agricultura intensiva (Cañedo-Argüelles, 2020). Al mateix temps, altres activitats com la mineria de sal, l'extracció de petroli o l'ús de sal per desfer la neu i el gel que s'acumula als carrers estan contribuint a la salinització dels ecosistemes aquàtics continentals arreu del món (des de l'Amazones fins als Pirineus). La salinització dels sòls redueix el rendiment dels cultius i amenaça la seguretat

alimentària. A més, en ecosistemes com ara rius i estanys, l'excés de sal afecta la biodiversitat, ja que moltes espècies de plantes, insectes aquàtics, amfibis i peixos d'aigua dolça no toleren l'aigua salada. La salinització també comporta riscos greus per la salut humana.

Dins d'aquest context, la salinització afecta les dones de manera accentuada. A l'Àfrica, els manglars del Riu Gàmbia estan desapareixent a causa de l'efecte de la hipersalinitat i amb ells desapareixen els viviers d'ostres, que recullen dones i que són una de les principals fonts locals d'alimentació i de recursos econòmics (Crow & Carney, 2013). També a Gàmbia, la salinització dels arrossars està obligant les dones a caminar distàncies llargues per buscar noves zones d'aigua dolça on poder conrear l'arròs. Per altra banda, a Bangladesh les dones embarassades estan patint preeclàmpsia a causa de la ingesta d'aigua amb alt contingut de sals, una afecció greu que causa pressió arterial alta durant l'embaràs i el postpart (Shammi et al., 2019).

Eutrofització

L'eutrofització és l'augment massiu d'algues que es produeix en els ecosistemes aquàtics a conseqüència de l'entrada excessiva de nutrients, com el nitrogen i el fòsfor (Hutchinson, 1973). Aquests nutrients provenen principalment de l'ús de fertilitzants en l'agricultura i d'altres activitats humanes com la indústria, la urbanització i la ramaderia. L'augment excessiu d'algues en rius, llacs i zones costaneres dona lloc a una major producció de matèria orgànica que, en degradar-se, consumeix l'oxigen dissolt a l'aigua. Aquest fenomen, exacerbat pel canvi climàtic, pot desembocar en episodis d'hipòxia, mort massiva d'organismes aquàtics, contaminació de l'aigua i putrefacció (Jeppesen et al., 2010). L'eutrofització és un

fenomen global que malauradament afecta les aigües continentals i costaneres de tot el món.

Un cas particularment dramàtic és el cas de la llacuna costanera del Mar Menor on, dones com la professora de dret Teresa Vicente, lluiten sense descans per frenar-ne la degradació. Teresa, premi Goldman 2024, va redactar la proposició de llei que dota de personalitat jurídica pròpia al Mar Menor. Amb la seva aprovació, **després d'una llarga i intensa batalla popular, el Mar Menor és considerat jurídicament igual que les persones**, cosa que fa que s'equiparin per primera vegada a Europa els drets humans i els de la natura, i això representa un referent internacional en la conservació mediambiental.

Contaminació de l'aigua

La contaminació de l'aigua amb pesticides i d'altres substàncies tòxiques no només afecta els organismes aquàtics, sinó que també suposa un risc considerable per als organismes que els consumeixen, com els ocells, els mamífers i, fins i tot, els éssers humans. Tal com va descobrir Rachel Carson, una vegada a l'aigua, alguns contaminants no s'hi barregen bé i són molt persistents i difícils de degradar. Aquests contaminants s'acumulen al llarg de la cadena alimentària i augmenten exponencialment la seva concentració amb el nivell tròfic de cada organisme. Rachel Carson va publicar el llibre *Silent Spring* (Carson, 1962). Aquest llibre és considerat un dels llibres ambientals més influents de la història i tracta sobre el gran impacte que ocasionen els éssers humans en els ecosistemes.

Gràcies a la seva investigació, es va aconseguir frenar l'ús massiu de pesticides i substàncies químiques que contaminen els ecosistemes aquàtics i va causar un gran impacte en el moviment ambiental.

L'exposició prolongada als pesticides i les altes concentracions de substàncies contaminants que es troben en els organismes dels nivells tròfics més alts pot tenir conseqüències perjudicials per a la salut humana. Això és sobretot rellevant per les dones i el futur de la seva descendència (Wahlang, 2018), ja que el contacte amb substàncies contaminants durant l'embaràs pot afectar negativament el desenvolupament del fetus. Els efectes de la contaminació poden persistir i afectar els organismes aquàtics i els humans si no frenem la producció, exposició i dispersió d'aquests compostos en el medi ambient.

Pèrdua de biodiversitat

L'impacte de la crisi climàtica sobre les espècies de plantes, animals, fongs i microorganismes és indiscutible i els escenaris futurs prediuen que la pèrdua de biodiversitat continuarà empitjorant (WWF, 2022). Aquesta destrucció de biodiversitat comporta un dany greu a la funcionalitat dels ecosistemes i va lligada al deteriorament dels serveis ecosistèmics fonamentals per la humanitat. Les espècies associades als ecosistemes d'aigües continentals són especialment vulnerables a la crisi climàtica, ja que l'augment de temperatures, les variacions en el règim de precipitacions i altres impactes antropogènics porten a la destrucció d'aquests hàbitats. De fet, s'estima que un quart de les espècies en perill d'extinció del món habiten en rius, llacs i marjals (Hilton-Taylor, 2000).

Tradicionalment, les estratègies per estudiar, conservar i protegir aquests ecosistemes s'han basat en les perspectives i les necessitats dels homes. No obstant això, afegir la perspectiva de gènere a

aquestes accions porta a una gestió diferent dels hàbitats aquàtics que fa que es consideri la relació de les dones amb ells i les espècies que hi alberguen (Isbell, 2023). La veu de les dones és indispensable per prendre mesures audaces que frenin la pèrdua de biodiversitat en aquests ecosistemes.

L'aigua com a recurs energètic

L'aigua és indispensable per la producció d'energia en plantes hidroelèctriques (Garrett et al., 2021). Tanmateix, la construcció de preses modifica el curs natural dels rius, fet que altera els ecosistemes dins i fora de la llera fluvial. Els impactes ambientals i culturals de les centrals hidroelèctriques són extensos (Botelho et al., 2017). Entre ells, es troben la pèrdua de biodiversitat, el deteriorament de la qualitat de l'aigua i la destrucció de paisatges, assentaments i espais sagrats de les comunitats que viuen al voltant del riu.

Les dones són especialment vulnerables davant la construcció d'aquestes grans infraestructures en diverses zones del món (Yumnam et al., 2024). L'arribada massiva d'obriers incrementa la violència física i sexual. L'expropiació de terres i dels mitjans de treball obliga algunes dones a prostituir-se i a moltes d'altres a emigrar. La violència racista cap a les dones indígenes, riberenques i negres s'incrementa. Moltes dones lluiten per preservar el seu territori, fins i tot, perdent-hi la vida. Al Brasil, on s'estima que l'energia hidroelèctrica representa més de la meitat del subministrament total, les dones afectades s'organitzen per defensar el territori. A través de l'elaboració d'arpilleres (panells de jute en els quals cusen retalls de tela), les dones de l'associació Atingidos por Barragens registren i denuncien múltiples violacions dels drets humans associades a les plantes hidroelèctriques.

Sobirania alimentària. El dret d'una alimentació en mans de les persones

per *Vanesa Freixa Riba*

Ramadera i activista rural, va ser grup de Gènere&Ciència de l'Associació Ibèrica de Limnologia (AIL)

Definició del concepte de sobirania alimentària. Com l'entenen els governs i com l'entén la societat? Diferències entre la visió política i la mirada social i camperola

Semblaria que una de les estratègies prioritàries en qualsevol país, en qualsevol territori, a casa nostra és aconseguir l'autonomia alimentària pròpia, és a dir: tenir la capacitat d'autoproveir-nos d'aliments que venen de l'entorn proper, fets de la mà de la pagesia que viu i intervé en aquell territori, que guanya un preu just que dignifica el seu treball i que estableix una xarxa alimentària local rica, diversa i ben distribuïda per garantir els aliments essencials de tota una comunitat.

Si tenim aquest esquema de proveïment, aquesta sobirania alimentària, només caldria repetir-lo en el territori veí i en el següent i en el següent tot creant un entramat intel·ligent de persones i espais fèrtils i vius que de manera endreçada i coordinada aporten l'alimentació necessària a les persones que hi viuen, a la seva comunitat. Tot un entramat intel·ligent que es relaciona amb els altres per intercanviar aquells aliments que no es poden produir fàcilment en aquell ecosistema agrari o ramader. I llavors, de tant en tant, podríem establir vincles d'intercanvi, potser amb altres aliments que provenen d'algun territori més llunyà, com si fos una extravagància, no pas com una normalitat assumint que el transport de llarguíssimes distàncies és un dret i no pas l'excepció.

En aquest escenari possible i desitjable aprendríem de nou aptituds essencials com entendre els cicles anuals de la natura i adaptar-nos a l'alimentació que podem tenir a l'abast. Assumir que hem de renunciar a determinats aliments que la indústria promou com

a supernutrients i que ens empeny a oblidar el que sí que disposem en els nostres espais. Reaprendre a cuidar i cuinar els aliments que manipulem, a no malbaratar-los i així comprendre com n'és d'essencial el paper de la pagesia, cosa que ens faria sentir més propers a les seves necessitats i vetllar pel seu benestar, ja que entenem que també és el nostre.

Aquest escenari ideal difereix molt de la nostra realitat. La política, adaptada al sistema capitalista –que ara es desvetlla com a caduc– reproduceix l'esquema de màxima producció per un major benefici econòmic. Aquest crea un sistema alimentari industrialitzat on la terra és un recurs més a explotar. L'objectiu no és aconseguir un autoproveïment alimentari i autònom amb un tant per cent d'excedents residuals, sinó que aposta per la sobreproducció d'aliments sostinguda sobre l'explotació de la terra sense tenir-ne cap cura i, també, sobre l'explotació de les persones en algunes de les baules de la cadena de l'agroindústria: mà d'obra immigrant al camp o als escorxadors. La indústria agroalimentària està orientada principalment a l'exportació, de la qual se n'obté uns beneficis irregulars i molts cops residuals per a la pagesia. Aquesta és empesa a l'endeutament amb l'excusa de la modernització per adaptar-se a la demanda i als canvis que pateix la indústria vinculats principalment al clima.

Aquest esquema ens recorda molt més a buscar una suposada gestió «eficient» d'una empresa privada, que no pas a una política pública que com a mínim ha de garantir una sèrie de factors: el preu just per a la pagesia i també per a la consumidora final; la conservació i la preservació de la terra, de l'aigua i de l'aire com a sostenidors de la vida; el subministrament d'aliments bons i sans per a tothom i la garantia sense cap fissura dels drets de les persones implicades. Podem afirmar amb rotunditat que cap d'aquests elements essencials està garantit al nostre país ni en molts d'altres. És una generalitat. És una anomalia normalitzada.

Hem perdut la comprensió de protegir i regenerar la font dels nostres aliments: la terra. Hem incorporat, sense dubtar-ho, la nostra superioritat com a espècie davant de qualsevol altra impulsats per una visió materialista i pragmàtica dels elements. No hem dubtat, ni ens hem arribat a plantejar les conseqüències d'explotar i contaminar el medi que ens sustenta, casa nostra, la mare terra.

Les conseqüències de tot això són infinites. Una, d'entre moltes, és disposar tot just d'un escàs 40 % de sobirania alimentària a Catalunya. Aquesta se sustenta en el proveïment de carn barata i fruita i deixa com a aliments residuals els productes d'horta, llegums, cereals o peix dels que ens n'hem d'abastir, la major part dels cops, d'altres llocs llunyans.

Els mercats locals als pobles i ciutats proveïts directament per la pagesia són molt escassos. Existeixen iniciatives aïllades, no per això menys importants, que busquen la manera de visibilitzar-los i dotar-los d'una estructura periòdica per poder fer arribar els seus aliments a través de la venda directa. Alhora, el motiu pel qual costa generar aquests espais és perquè disposem de poca pagesia local i diversificada que aposti per un model de venda directa. La majoria venen els seus productes a través de les cooperatives o grans distribuïdores on persegueixen una garantia en el preu que no acostuma a complir les seves expectatives o, fins i tot, en rebaixa els acords¹. Aquest fet condueix al model vigent que força a molts projectes agraris i ramaders a créixer i a intensificar la seva activitat.

El model consolida les grans superfícies –grans cadenes de supermercats– i n'incrementa el poder. Aquestes posen el preu del

1. Unió de Pagesos denuncia que el Grup Borges no compleix amb els productors de pistatxo: https://naciodigital.cat/lleida/societat/unio-pagesos-denuncia-grup-borges-no-compleix-productors-pistatxo_1983749_102.html

producte en origen, acaparen les produccions, dirigeixen els cultius i fan que la pagesia desproveïda dels seus drets essencials sigui captiva d'aquestes estructures. Privatitzen, doncs, l'alimentació quan la política pública hauria de protegir-la com a bé essencial i garantir-ne el caràcter universal. Per tant, estem incomplint amb els drets bàsics de les persones, ja que es permet especular amb els aliments.

Alhora, es continua amb l'augment de la venda de productes que no són de temporada i que, en conseqüència, provenen de països del sud global. És el cas, per exemple, de la taronja i la mandarina que es venen a l'estiu provinents del Perú; del raïm que es ven a l'hivern provinent de Xile o de l'alvocat com a producte de tot l'any, ara sí ja produït a Espanya, però que també ve de Mèxic o el Perú i que compta amb un cost ambiental de consum d'aigua enorme justament en territoris (com el sud d'Espanya) on tenen grans mancances d'aquest recurs.

El que sí que tenim clara és l'assumpció que els aliments frescos que comprem han de tenir com a mínim un bon aspecte (grans, brillants, llisos), tot i que assumim que molts d'ells no tindran cap gust.

No existeix, doncs, una visió global per part de la societat de la necessitat de construir una sobirania alimentària, de garantir uns drets bàsics per a totes les parts implicades en aquesta cadena i de menjar productes sans i saborosos. El 70 % de les nostres compres es produeixen en grans superfícies i en edats més joves aquest consum augmenta al 90 %. Això incrementa la distància entre proveir-se d'aliments sense més ni més i entendre, comprendre i conèixer el lloc d'on provenen i qui els produeix.

Quan anem al supermercat tenim una falsa idea d'abundància en un context on entenem que no faltaran mai els aliments. Són espais que han anat esmorteïnt la mirada crítica, ja que l'origen dels aliments és secundari respecte a la necessitat de consumir un determinat aliment durant qualsevol època de l'any, fet que ens fa incorporar com a dret, per exemple, fer-se un suc de taronja també a l'estiu. D'aquesta manera, entrem al supermercat, agafem el que podem pagar tot adaptant-nos a la inflació creixent sense qüestionar-nos-la, arribem a casa, cuinem (ràpid) o escalfem el menjar processat que hem comprat², mengem ràpidament i finalment, descan-

2. Catalunya encapçala l'índex de consum de menjar processat: <https://www.ccma.cat/324/catalunya-lider-en-consum-de-menjar-processat-estem-perdent-habilitats-i-habits-culturals/noticia/3307986/>

sem al sofà fent scroll o mirant una sèrie que ens mostra, en molts casos, les maldats d'aquest món del qual ens costa sortir-ne i ser-ne crítiques. Aquesta roda de ratolí en què rodem moltes persones és també un constructe, un resultat d'aquest model imperant que s'ha estès al nord global i que està en procés d'estendre's a qualsevol racó d'aquest món: menjar qualsevol cosa per alimentar-se enmig d'un sistema que es menja el món.

En els darrers cent anys hem perdut el 75 % de les varietats genètiques de les llavors que guardaven aquelles persones que les sembraven i conreaven de manera que hem perdut bona part de la biodiversitat cultivada. Les multinacionals han acaparat la gestió de les llavors al modificar-les molts cops perquè no es puguin reproduir, de manera que han forçat la pagesia a comprar-les. Actualment, un 67 % de les llavors pertanyen a quatre grans multinacionals, cosa que posa completament en qüestió la sobirania dels pobles.

Des de fa més de seixanta anys, hem patit una gran desconexió entre les vides urbanes i les vides al camp, amb els seus oficis i amb les seves funcions. Això passa tant en el medi urbà com en el rural. El temps que dediquem a les nostres activitats principals té molt poc a veure amb la vida i la relació amb el nostre entorn natural. Estem desconnectades del coneixement de què implica viure al medi i de les habilitats necessàries i això ens ha apartat dels coneixements essencials necessaris per assolir la nostra autonomia, per la vida comunitària. D'aquesta manera, hem passat d'autoproveir-nos a ser usuàries o clientes d'elements que són essencials per a la nostra vida, tornant-nos d'aquesta manera molt dependents d'altres mans i interessos que ens subministren el que necessitem o el què se suposa que necessitem. Aquesta desconexió i dependència condueix finalment a què invertim el nostre ordre de prioritats i que l'origen i la qualitat de l'alimentació siguin molts cops un element simplement accessori a la nostra vida.

Quina sobirania alimentària tenim a l'àrea metropolitana de Barcelona?

L'Àrea Metropolitana de Barcelona fins als anys vuitanta gaudia d'una superfície agrícola àmplia i fèrtil, regada pel Llobregat i el seu delta i alhora envoltada de muntanyes com Collserola i veïna de comarques agràries riques com el Vallès i les zones costaneres. Aquest entorn rural es va anar transformant ràpidament en àrees logístiques que responien a una producció a escala industrial i això va fer que molts d'aquests espais es transformessin en polígons i en àrees residencials cada cop més grans sota l'ombra de complexos d'oci. Mentre es produïa aquesta transformació, es xuclava bona part de la població no només de Catalunya, sinó d'altres llocs de l'Estat espanyol cridats per la necessitat de mà d'obra que sempre ha requerit una ciutat en perpetu creixement.

L'horta de Barcelona ja no és el delta del Llobregat o el Maresme, la major part de les verdures arriben de Múrcia i d'Andalusia. Però cada cop són més habituals les de la resta d'Europa, d'Àfrica i d'Amèrica.

Aquests canvis associats a un moviment econòmic global han conduït a llevar importància al paper estratègic que han tingut la terra i els entorns rurals com a productors d'aliments. La globalitat representada per la creació d'amplíssimes xarxes de transport ens ha permès transportar els aliments d'altres llocs sense que la terra pròxima fos un element important a preservar. Barcelona és un exemple d'aquest canvi, ja que és una de les ciutats de l'Estat espanyol que menys periurbà agrari conserva, després de Madrid. La seva situació estratègica amb el port al capdavant l'ha transformat en un gran centre logístic global de recepció i enviament de mercaderies, ha fagocitat tot el sòl agrari i ha fet que s'estengués com una gran taca d'oli.

No podem oblidar que el nostre sistema alimentari depèn també, en gran part, de la superfície agrícola de països del Sud global. En el nostre cas se centra en la importació de soja i cereal del Brasil (50 %), d'Argentina, de Bolívia i del Paraguai³. Països que es coneixen com la República Tòxica de la Soja. Catalunya rep el 13 % de les importacions de soja de la UE, a través de les plantes que les multinacionals nord-americanes Bunge i Cargill tenen al port de Barcelona, de les quals se'n distribueix el 75 % a Catalunya. El port és una de les principals portes d'entrada de productes alimentaris com cereals, soja, farines o d'altres matèries primeres per fertilitzants i biodièsel. Aquesta sostracció de recursos que entra per Barcelona per ser distribuïda a Europa serveix per alimentar una sobreproducció d'animals que seran exportats, que deixaran els purins a casa nostra i contaminaran els aqüífers i que, en moltes ocasions, se'n malbaratarà la carn o contribuirà al manteniment de dietes desequilibrades que emmalalteixen a les persones. Un sistema que, en definitiva, emmalalteix tot el que toca: la terra i els éssers vius.

Els territoris colonitzats perden autonomia i el món, en la seva globalitat, acaba sent gestionat per grans monopolis empresarials que utilitzen i malmeten la terra pel seu benefici, sense importar-ne les conseqüències. La colonització alimentària que exercim afecta de ple la vida, els drets i l'economia de les persones que hi viuen i alhora ens fa còmplices de la desforestació accelerada que pateixen aquests països⁴ i de l'extermini de les seves cultures. Durant l'any 2024 el riu Amazones ha registrat el nivell més baix d'aigua des de l'any 1902. Més de dos milions d'indígenes depenen del riu per aconseguir menjar i tenir mobilitat. La sequera ha deixat comunitats senceres sense combustible, menjar i aigua potable. Els focs provocats -160.000 focs des de principi d'any, només a Brasil- han consumit el 9 % de la zona humida més gran del món,

3. <https://www.elcritic.cat/noticies/coses-que-no-saps-sobre-el-negoci-de-la-soja-i-com-entra-a-catalunya-72598>

el Pantanal a Sud-Amèrica. Històricament, la selva amazònica no ha cremat mai a causa de la seva humitat. Són boscos tropicals que no han coexistit mai amb el foc. Com assegura el bolivià Guillermo Villalobos, expert en ecologia política: «això és una tragèdia tant per l'ecosistema com pel món. L'Amazònia es troba en el seu pitjor estat». Llegir això ens hauria de fer molt de mal.

A casa nostra, la desagrarització de les terres també ha sigut i és una problemàtica important. El creixement urbanístic de la ciutat va portar, en un inici, a la creació de nou habitatge per a la població immigrada nouvinguda i més endavant l'especulació urbanística es va anar menjant la resta d'espais agraris tot deixant petits reductes protegits gràcies a la creació de la figura dels parcs agraris. En són exemples el Parc Agrari del Baix Llobregat o el recentment creat Parc Rural del Montserrat. Petites illes de pagesia, encara activa, que proporciona aliments a la ciutat.

Aquest model depredador té conseqüències. La principal és la pèrdua del sòl agrari de proximitat que sembla no importar a cap govern. Aquesta pèrdua ve donada o bé perquè hi construïm a sobre o bé perquè el contaminem amb les pràctiques agràries intensives, cosa que també afecta les masses d'aigua que es troben al subsol. D'aquesta manera, perdem autonomia alimentària, posem en dubte l'espai productiu per alimentar-nos i alhora contaminem

4. El 80 % de la desforestació mundial està relacionada amb l'expansió de pastures i cultius i Brasil, Indonèsia, Rússia, Canadà o Malàisia són els països que registren un major nivell de desforestació. Entre 1990 i 2014 el bosc europeu creix un 9 %, però gairebé el mateix volum es perd al Sud global per abastir Europa. Les importacions europees estan vinculades a més d'un terç de tota la desforestació d'origen agroindustrial des de 1990. Durant l'any 2024 s'ha cremat una superfície igual a la mida d'Itàlia només al Brasil. En total 160.000 focs. La majoria d'aquests focs han estat generats pels locals amb l'objectiu d'alliberar terra per fer créixer farratge per engreixar ramaderia bovina per subministrar carn a la Xina, als EUA i a Europa.

el medi a perpetuïtat. Enverinem el nostre entorn, el nostre veïnatge i mostrem la gran i greu inconsciència que tenim de la nostra codependència amb la natura i la importància de conservar-la per garantir la nostra supervivència.

En un moment en què el sistema capitalista trontolla a causa de la seva insostenibilitat, no tenim garantit a perpetuïtat aquest sistema de transport global que depèn dels combustibles fòssils que estem esgotant. Alhora, el canvi climàtic que estem produint no garanteix la producció d'aliments a llarg termini en molts espais del nostre país. Vivim en una gran paradoxa on, tot i tenir consciència dels canvis inevitables, no només no fem res per revertir-ho sinó que estem accelerant el procés destructor.

Una mostra de com s'alimenta la ciutat de Barcelona és mirar l'activitat que porta a terme el centre logístic de Mercabarna. El 26 % del producte alimentari que distribueix ve de fora de l'Estat espanyol. Del total només el 18 % es produeix a Catalunya i d'aquest, només un 0,25 %, ve de la pagesia local i/o de cooperatives metropolitanes. Dos projectes recents, Biomarket⁵ de Mercabarna (desembre de 2023) i Terra Pagesa⁶ de la Unió de Pagesos, estan intentant obrir, per un costat, espais destinats a la venda majorista de producte de proximitat i ecològic i, per l'altre, estan creant una xarxa de botigues on es distribueixen de manera pròxima. Igualment, aquestes iniciatives acaben sent un tant per cent molt reduït del que representa el total del mercat i del model agroindustrial. Per a un canvi important són urgents, necessàries i inajornables polítiques públiques que defensin l'accés a l'alimentació i la seva producció en un marc de justícia social fora del mercat de la competència i l'especulació.

5. El Biomarket compta amb un total de 21 parades majoristes i cooperatives especialitzades en aliments ecològics i un espai rotatiu de productors de proximitat.

6. <http://www.terrapagesa.cat> Una iniciativa de comercialització i consum de productes de proximitat, locals i de temporada a Barcelona.

Si mirem només l'activitat tradicional que es desenvolupa al mar i al port de la ciutat de Barcelona veurem que només sobreviuen 38 embarcacions de les 120 que quedaven a finals dels anys vuitanta. Mentre que un terç de tot el que es pesca ara al litoral barceloní són escombraries.

Tal com recull l'entitat *Lafede.cat* al seu estudi *Com s'alimenta Barcelona? Nou mapa dels impactes del model agroalimentari al Sud global*⁷, els aliments de Mercabarna que han viatjat més de 100 quilòmetres des del lloc de producció fins al consum van ser l'any 2022 el 85 % del total, respecte al 15 % que es consumien el 1970.

Què és el que ha passat aquí? La situació que ens mostren aquestes dades als ulls de les nostres àvies, semblaria inaudita, un contrasentit. Actualment, disposem d'una autonomia productiva baixíssima i alhora aquesta és fruit d'activitats intensives. Això dona resposta al perquè d'aquest 1,5 % de pagesia que tenim a Catalunya que cada any va minvant. Un sector estratègic i vital que compta amb poquíssimes persones i al que costa consolidar un relleu i/o augment per la falta de suport institucional i oportunitats que s'ofereixen a la poca pagesia vocacional que vol existir i continuar existint. Estem parlant de problemes estructurals com la falta d'accés a la terra, els baixos preus en origen que es paguen a la pagesia, l'excessiva i paralitzant burocratització, la falta de suport i acompanyament al sector, la manca de gestió respecte a l'increment desequilibrat de la fauna salvatge, l'ofegament que pateixen les activitats extensives i l'augment de normatives que no s'adapten a les realitats locals.

Avui en dia l'opció d'assolir una sobirania alimentària pròpia es considera una quimera, un horitzó impossible, quan tot just cinquanta anys enrere no només era possible sinó que era l'única i existent.

7. <https://www.lafede.cat/es/com-salimenta-barcelona-nou-mapa-dels-impactes-del-model-agroalimentari-al-sud-global/>

L'alimentació, doncs, va lligada també al model territorial de país i dibuixa el que són els nostres paisatges i la vida que s'hi desenvolupa. Un model alimentari determinat conforma un entorn i unes oportunitats. Ens diu si és un paisatge per alimentar o per especular. Ens queda clar que és molt diferent un paisatge esquitxat per petits projectes agroecològics, punts de llum de sobirania, que garanteixen una producció local variada en múltiples parts del territori; a un paisatge esquitxat per polígons industrials i sembrat de monoconreus de poques varietats concentrades en àrees enormes que se centren principalment a produir cereals i farratge per a un model intensiu. Molts cops la producció d'aquest model, com és el cas de la fruita de Lleida, s'orienta en un 70 % cap a l'exportació. No ens hem d'oblidar de qui ho suporta: persones immigrades africanes a les quals se les precaritza i, en algunes ocasions, se'ls hi sostenen els drets laborals fonamentals davant la connivència dels estats⁸.

Així, el primer model aportaria una pagesia diversificada, arrelada i autònoma, més formada pel que fa als coneixements necessaris per cuidar la seva terra i els seus ramats. Una pagesia organitzada en petites cooperatives que generaria un impacte ambiental baix a causa de la poca dependència d'insums i de maquinària gran, d'aquesta manera proporcionaria un tracte millor a la terra i als animals. Un sector que realitzaria un circuit curt de venda i agafaria la justa mesura del que l'envolta, de manera que fos viable per a ells i el seu entorn.

8. *L'entitat Fruita amb Justícia Social treballa des de l'any 2015 per defensar i lluitar pels drets humans dels treballadors i les treballadores de la campanya de la fruita de Lleida. Els seus eixos de treball són: defensa de les persones treballadores de l'agroindústria; denúncia del racisme social, institucional i laboral que pateixen les persones migrades i racialitzades que treballen al sector agrícola i defensa de la sobirania alimentària. Promouen un model de producció i transformació agroecològic i finalment, es comprometen a promoure la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones del sector agroalimentari.*

El segon model, en canvi, disminueix la superfície conreable i pasturable, colonitza diferents sectors del planeta i explota i precaritza treballadores migrades. Genera mà d'obra agrari, no pas pagesia, i molts cops els desconnecta de la terra perquè els fa seguir els assessoraments de tècniques expertes que els fan dependents d'insums químics per garantir altes produccions. Aquest model té un cost ambiental enorme a causa de la quantitat de químics emprats, de la dependència de gran maquinària i del cultiu de grans superfícies. És molt fràgil davant qualsevol canvi, ja que és altament dependent d'un model econòmic global liderat per empreses alienes a les seves activitats. Alhora, els canvis en el clima els afecten de manera més rotunda a causa de les grans superfícies que gestionen poc diversificades i de la lenta capacitat d'adaptació. Són altament dependents de la tecnologia i això els força a fer grans inversions i canvis continus. Tot i que puguin ingressar quantitats importants, són projectes que pateixen endeutament i que inverteixen anualment molts diners a sostenir aquest model sobredimensionat.

Com recull *Lafede.cat* en el mateix estudi, és important assenyalar també l'oligopoli de la cadena agroalimentària. Al món, només quatre empreses controlen el 70 % dels agroquímics i 67 % les llavors. Per altra banda, cinc corporacions controlen el 41 % del paquet tecnològic (maquinària i dades) mentre que sis empreses controlen el 50 % de la distribució. A Europa, per exemple, el 2,7 % de les empreses produeix el 54,4 % de la producció agrícola. Veient aquest panorama global podem entendre que som petites peces en un tauler i que ara més que mai és important no només recolzar, sinó fer emergir propostes de resistència a escala local per vindicar i mostrar que un altre model és desitjable, viable i possible.

De la teoria a l'acció. Passos per assolir la sobirania alimentària pròpia i comunitària

per *Vanesa Freixa Riba*

Ramadera i activista rural, va ser grup de Gènere&Ciència de l'Associació Ibèrica de Limnologia (AIL)

Tenint clar el context socioeconòmic i polític que rodeja el sistema alimentari, hem d'emprendre passos decidits per encarnar aquesta utopia que se'ns repeteix com a impossible.

Només cal recordar de nou com el nostre país podia ser autònom alimentàriament fa tot just seixanta anys. Com comarques, valls i ciutats s'autoproveïen de més del 70 % de la seva alimentació amb producte local. Com el pressupost familiar destinat a l'alimentació d'una família en aquella època corresponia al 60 % del total. Com els mercats de la plaça tenien un paper fonamental en la font de proveïment d'aliments, de manera que eren un espai de vincles entre la pagesia i la ciutadania. Com en aquest marc, l'ofici de pagesa o de pastora era una sortida digna i més que viable en un moment en què hi havia un autoproveïment de carn que venia de les pràctiques pastorals extensives o de verdures, llegums i cereals de proximitat.

Existeixen nombrosos projectes a casa nostra que caminen i ens mostren que una altra manera és possible. Aquí en citem una petita mostra, amb mirada col·lectiva, sense voler ser exhaustius.

Comencem per la baula. L'element clau per assolir l'autonomia alimentària: la pagesia. Ho farem recollint les organitzacions més representatives en clau ecològica i local i també citant les estructures de formació que busquen d'afavorir el camí que miren d'emprendre la nova pagesia que comença i que des d'un inici ho vol fer amb la pràctica i co-construcció d'un altre paradigma.

1. Organització pagesa

El país des de sempre ha estat organitzat per organitzacions sindicals que han donat veu i suport als drets i reivindicacions de la pagesia. Aquestes organitzacions s'han vist estancades amb el pas del temps, s'han adaptat al sistema imperant i han tingut poca capacitat d'incidència i de canvi. Igualment, aquests espais són i volen ser renovats i els imperatius que generen processos recents com la Revolta Pagesa provoquen moviments interns i qüestionaments sobre el seu paper i la seva gestió en el marc de les reivindicacions de la pagesia.

En els darrers anys han sorgit organitzacions de caràcter no sindical, però sí d'organització col·lectiva, que tenen un paper clau en la visibilització del sector i les seves problemàtiques. Aquí una mostra de les més representatives:

Assemblea Pagesa: va néixer el juny del 2002. Està formada majoritàriament per pagesia, però també hi participen gent del món rural, ciutadania conscient i consumidores crítiques amb el model agroalimentari actual.

La major part dels seus membres són de pobles de Ponent i dels Pirineus, encara que també n'hi ha d'arreu de Catalunya. L'Assemblea Pagesa és un moviment social i sindical de base rural i assembleària, una organització independent que treballa per una agricultura pagesa, autònoma, digna i respectuosa amb el medi ambient. Planteja com a objectiu principal la construcció d'un món rural viu i habitat, en el qual la pagesia tingui possibilitats de produir i vendre lliurement i on es compta amb la resta de la població rural per afegir-se a la lluita per un nou model de desenvolupament rural. L'Assemblea, com totes les entitats que citem, a causa de la seva dedicació voluntària passa moments amb més o menys activitat. Amb tot i això, són referents de la pagesia agroecològica de Catalunya.

<https://www.assembleapagesa.cat/>

Ramaderes.cat: aquest col·lectiu de dones ramaderes unides és l'organització amb més trajectòria dels grups de nova creació, ja que compta amb una veu forta i reconeguda per totes gràcies al bon treball fet per visibilitzar les seves reivindicacions. D'aquí sorgeix, entre d'altres, el document Foc als papers on s'exposa de manera clara el laberint ingent de papers que es vincula a la burocràcia associada a la pagesia. Ramaderes exposa, proposa i denuncia totes aquelles qüestions que de manera urgent cal revisar.

<https://linktr.ee/ramaderes.cat>

Associació de Productores Agroecològiques de Catalunya: de recent creació (2024), surt també arran de l'esclat de Revolta Pagesa i de la incomoditat per alguns discursos en què no se sentien reflectits. Després de la bombolla de consum durant el confinament, de la pujada dels costos de producció i l'increment d'abusos burocràtics per part de les administracions, l'APAC neix per divulgar un discurs propi i fer-se sentir amb contundència en tots aquells espais on la pagesia té presència.

<https://www.instagram.com/apacatalunya/>

La Revolta Pagesa: neix com a moviment civil assembleari, de manera espontània, un 6 de febrer de 2024 seguint el moviment de revolta que exercia tota Europa arran de les polítiques agràries practicades per la Unió Europea i els seus països associats. Va aconseguir mobilitzar milers de persones a tot el país sense partits polítics ni sindicats, organitzant-se principalment a través de xarxes socials i impulsant accions per a defensar, dignificar i posar en el valor la pagesia. Les reivindicacions europees, de diferent biaix ideològic, s'expressen a Catalunya en un primer moment com un moviment únic tot i la diversitat productiva del país. Passades les primeres setmanes la revolta ha mirat de prendre un esperit unificador entre tots els models productius, cosa que ha evidenciat la dificultat de fer-ho possible. La Revolta es constitueix com un gremi i passa a estar a la primera fila de les negociacions tenint com

a nom el de Plataforma Pagesa. <https://www.revoltapagesa.cat/>

Xarxa de graners de Catalunya: és un grup de persones i entitats que des de l'any 2004 treballen per crear una xarxa de graners locals autogestionats i fomentar el lliure intercanvi de llavors i informació. Entre les seves reivindicacions destaquen, denunciar i lluitar contra la privatització/especulació vers la biodiversitat; reivindicar el dret de guardar, reproduir, multiplicar i intercanviar lliurement les llavors de varietats tradicionals per part de la pagesia i persones aficionades; coordinar la recerca, preservació i multiplicació de varietats tradicionals i la seva cultura associada; fomentar un model de petita agricultura diversificada, local i familiar/col·lectiva i recolzar i coordinar-se amb projectes afins per la sobirania i autonomia alimentària, l'accés a la terra i l'aigua. Una de les tasques fonamentals per garantir l'autonomia alimentària d'un territori. <https://graners.wordpress.com/>

2. Formació professional envers una nova pagesia

Un altre aspecte essencial que demana d'especial atenció és la creació i suport d'estructures d'acompanyament i formació a la pagesia que és i vol ser el relleu que es diu que «no existeix». Moltes d'aquestes iniciatives s'inspiren en projectes francesos amb molta trajectòria que al llarg del temps s'han consolidat i han tingut com a resultat la renovació del paisatge social i agrari format per una pagesia que ostenta el reconeixement i de la que n'hauríem de tenir la garantia de continuïtat. Algunes d'aquestes propostes són:

Espais test agraris i ramaders: són dispositius de suport a l'emprenedoria agrària que faciliten el procés progressiu d'instal·lació i que permeten testejar nous projectes amb el mínim risc econòmic. Els espais test posen a disposició de les emprenedores (testers) una finca on treballar amb una finalitat productiva concreta, un acompanyament en tot el procés i un paraigua legal. Així doncs, a la futura pagesa o pastora no li caldrà preocupar-se, en una primera instància, per trobar unes finques o eines i maquinària, ja que el mateix espai test disposa de tota aquesta infraestructura. El que permet això és desenvolupar el seu projecte empresarial durant un temps determinat amb autonomia i amb l'ajut de persones expertes que l'orientaran en les diverses qüestions necessàries per fer possible el seu projecte. Els espais test agraris s'organitzen a través d'entitats de cada territori que ja treballen en l'àmbit de la promoció econòmica, l'emprenedoria, el suport a la pagesia o la gestió territorial entre d'altres.

Alhora, els diferents espais test s'organitzen a través de la xarxa estatal d'Espais Test: <https://espaciostestagrarios.org/>

Escola de Pastors i Pastores de Catalunya: neix el 2009 amb l'objectiu de garantir el relleu generacional mitjançant la incorporació de persones a l'activitat, la gestió sostenible de les finques i la dinamització del sector fent-lo viable econòmicament. Treballen per garantir el relleu generacional de la ramaderia extensiva a través de la incorporació de nova pagesia al sector amb un enfocament agroecològic. Des dels seus inicis, l'Escola de Pastors i Pastores ha format a més de 250 alumnes i ha col·laborat amb més de 150 finques que acullen a les alumnes. L'Escola és un exemple de perseverança i acompanyament a aquestes vocacions.

<https://escoladepastorsdecatalunya.cat/>

Escola de Tracció Animal Moderna (des de 2023): com afirma la mateixa escola, la tracció animal moderna ha de formar part de les polítiques agràries-forestals per avançar en la defensa del dret a la sobirania alimentària del nostre país. Aquesta pràctica, que va ser habitual fins a mitjan segle XX, ara com ara, no disposa de prou professionals per atendre la demanda creixent d'explotacions que volen incorporar-la en la gestió de les seves finques. Per intentar pal·liar la manca de coneixements en l'ús de la força animal per col·laborar en la producció d'aliments i serveis, van crear la primera edició de l'Escola de Tracció Animal Moderna per al curs 2023, seguint el model educatiu de l'Escola de Pastors de Catalunya. Aquesta formació va dirigida principalment a aquelles persones que volen incloure la tracció animal moderna a un projecte ja existent o de nova formació amb un enfocament agroecològic. També a aquelles que busquen feina, com a prestadores de serveis en TA moderna en els diversos sectors. L'Escola ja porta dues edicions i té llista d'espera a causa de la gran quantitat de persones que volen accedir-hi. <https://escoladetraccioanimal.com/>

Academia Rústika i el Regen Hub (des de 2023): l'Acadèmia Rústika és un espai d'aprenentatge de competències, habilitats, aptituds i actituds necessàries per a desenvolupar, des de la sostenibilitat, projectes de vida i d'activitat econòmica al món rural. Es tracta d'un curs per a la formació per a nova pagesia amb una mirada cap a l'agroecologia. La voluntat és la de formar persones que puguin afrontar els reptes de la pagesia des del punt de vista ambiental i social.

Es tracta d'aconseguir que hi hagi més petites explotacions que cuidin els ecosistemes i que alhora facin aliments de qualitat, de manera que assoleixin aquests objectius. En aquest sentit, han constatat que el canvi climàtic és un repte important per a aquestes produccions petites, però també ho és assolir que siguin competitives econòmicament i per això mateix manca una pagesia capaç de crear negocis agraris amb idees noves. Volen incentivar la idea que és possible viure de l'agricultura i la ramaderia des de la determinació i el compromís. Recentment, han creat un nou curs «el Regen Hub» que es presenta com una resposta als reptes actuals en l'agricultura i la gestió del territori, amb l'objectiu d'impulsar la transició cap a un model agroalimentari que regenera ecològicament, socialment i econòmicament. Aquest programa està dissenyat per acompanyar projectes que fomentin processos ecosistèmics que millorin la fertilitat i salut dels sòls, el cicle de l'aigua, la biodiversitat, i el cicle de nutrients, tot promovent un maneig sostenible dels animals i la producció d'aliments saludables. A més, el Regen Hub busca generar sinergies i cooperació dins de l'ecosistema, cuidar el benestar de l'equip humà i establir pràctiques de governança i comunicació interna efectives. Tot això en un marc d'economia local, social i solidària que garanteixi la resiliència i sostenibilitat del territori català.

<https://associaciogens.org/academia-rustika/>

Escola Agrària de Manresa: és l'entitat de formació més veterana de Catalunya que des dels seus inicis va oferir formació per afavorir un model agroecològic. Forma part de l'estructura pública del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya. Treballa amb vocació de formar persones en la agricultura i la transformació que fixin el seu objectiu professional en aconseguir aliments sans, amb baix consum energètic i mínim impacte ambiental, vivint de la terra o activitats derivades. Ofereixen un Cicle Formatiu de Grau Mitjà en Producció Agrària Ecològica i un Cicle Formatiu de Grau Superior en Paisatgisme i Medi Rural perfil professional Agroecologia i Acció Climàtica. Alhora ofereixen una formació permanent de gran qualitat oberta a qualsevol persona interessada a formar-se sota el paradigma de l'agroecologia.

<https://agora.xtec.cat/ecamanresa/>

Altres escoles de la Xarxa d'Escoles Agràries de la Generalitat de Catalunya amb especialitats orientades a la petita pagesia agroecològica:

<https://agricultura.gencat.cat/ca/ambits/formacio-innovacio/escoles-agraries/>

3. Distribució d'aliments

Un cop tenim assolida la formació i el suport a la pagesia, el pas essencial que segueix és la creació de sistemes de distribució que es fixin en la petita pagesia i l'agroecològica i que facilitin sistemes i estructures de distribució de productes de proximitat a escala local. Amb aquest objectiu neixen els següents projectes:

Xarxa Agroecològica de Menjadors Escolars de Catalunya: la XAMEC neix el 2017 amb l'objectiu de ser un agent que sumi per promoure la transició agroecològica als menjadors escolars. Els seus àmbits d'acció són: l'educació i la sensibilització al conjunt de la comunitat educativa, la defensa del model de menjadors i la incidència política i la promoció de bones pràctiques i de transparència en el sector. La XAMEC està formada per gestores de menjador, centrals de compres, associacions de restauració i organitzacions ciutadanes. Globalment, els seus membres ofereixen 17.000 menús diaris, gestionen 24 escoles i 22 restaurants.

<https://xamec.cat/>

Supermercats cooperatius: molts d'ells d'inspiració americana, són botigues en format supermercat creades per les consumidores. Són cooperatives i associacions de consum i es constitueixen com a espais on les persones, no les grans corporacions, decidim sobre la nostra pròpia alimentació. Se sustenten per una base gran i sòlida de socis que contribueixen a través d'un sistema de quotes a la creació inicial del projecte. Aquest té una vocació de ràpida autonomia a través del consum que es genera en el mateix supermercat. Una base important dels recursos humans dels supermercats es produeix gràcies al treball voluntari de les sòcies repartint-se diverses tasques durant l'any de manera puntual. Els supermercats sorgeixen de la preocupació per la qualitat, el preu i l'impacte de què mengem. Creuen en una forma de consum avançada i transformadora que beneficiï les persones al llarg de tota la cadena alimentària (de la producció al consum) i també l'entorn en què viuen.

Alguns exemples a Catalunya són:

Supercoop a Manresa: 700 sòcies de partida. Es tracta d'un supermercat cooperatiu ubicat dins del mercat municipal de Puigmercadal on comparteixen l'espai amb les paradistes del mercat per tal de potenciar aquest punt d'alimentació de Manresa. La cooperativa es regeix per valors com ara la participació dels seus integrants, la sobirania alimentària, els productes de proximitat i ecològics, la sostenibilitat i el territori, alimentació accessible i d'acord amb l'economia social i solidària. <https://supercoopmanresa.cat/>

Foodcoop a Barcelona: 600 sòcies de partida. Es tracta del primer supermercat cooperatiu i participatiu de Barcelona. És obert al públic general. Foodcoop té la particularitat que les persones que es fan sòcies són propietàries i participen del funcionament del supermercat. <https://foodcoopbcn.cat/>

La Feixa supermercat cooperatiu a Mataró: 200 sòcies de partida. La Feixa és una cooperativa de consum sense ànim de lucre, amb un model autogestionat i participatiu. El seu objectiu és promoure un canvi en el model de consum imperant, contribuint al canvi cap a una societat social i mediambiental més justa i respectuosa. Les sòcies són propietàries, consumidores i treballadores. El model d'organització i participació de la cooperativa és horitzontal, igualitari, de base i assembleari. Qualsevol persona pot adquirir productes del supermercat. Tot i això, aquelles que se'n facin sòcies consumidores tenen accés a un preu més reduït, així com el dret a col·laborar en el projecte i disminuir encara més aquest preu participant en el dia a dia del projecte. <https://lafeixa.cat/>

També hi ha la **Cooperativa el Rebost de Girona** amb 500 famílies sòcies. Podeu veure més exemples arreu de l'Estat a la Xarxa de Supermercats Cooperatius: <https://supermercadoscooperativos.com/>

Biomarket: aquest espai ubicat i gestionat per Mercabarna, compta amb un total de 21 parades majoristes i cooperatives especialitzades en aliments ecològics i un espai rotatiu de productores de proximitat. Principalment, s'hi venen fruites i hortalisses, tot i que també hi ha empreses que comercialitzen multiproducte biològic (llegums, begudes, fruits secs, etc.). Amb el Biomarket, les empreses que comercialitzen aliments biològics es concentren en un únic espai de 8.900 m², el que facilita la distribució d'aquests productes al comerç i la restauració. No tenim dades de la incidència d'aquest projecte.

<https://www.mercabarna.es/sectors-activitat/biomarket/>

Terra Pagesa: neix el 2021 com a una iniciativa sense ànim de lucre del sindicat Unió de Pagesos de Catalunya. Aquest espai facilita i fomenta la comercialització i el consum de productes de proximitat i de temporada provinents de la petita i mitjana pagesia de Catalunya. Terra Pagesa aposta pel circuit curt de comercialització, és a dir, aquell en què es redueixen els intermediaris entre qui produeix un aliment i qui el consumeix, essent l'única intermediària la comercianta de la botiga de barri o del mercat municipal on es compra el producte. Terra Pagesa no afegeix cap sobrecost al producte. Des dels seus inicis compta amb la participació principalment de productores petites i ecològiques, sent difícil la incorporació de projectes grans i de monoconreu. No tenim dades de la incidència d'aquest projecte.

Aquesta iniciativa facilita que les productores catalanes, tant d'agricultura i ramaderia ecològica com convencional, puguin establir relacions comercials directament amb les comerciantes, en una primera fase de la ciutat de Barcelona, i que les consumidores tinguin accés a producte de proximitat, local, de temporada, fresc i amb el mínim emmagatzematge possible. En aquest sentit, el projecte facilita l'estructura comercial i logística necessària per a dur a terme la venda de producte agroalimentari de proximitat.

<https://www.terrapagesa.cat/>

Eixarcolant: aquesta entitat, nascuda el 2016, ha de ser centre d'estudi per la seva diversitat de serveis, per la seva capacitat d'incidir en el màxim d'aspectes de la cadena alimentària sustentats per una base de voluntariat de més de 1.400 sòcies que trepitgen, coneixen el territori i que sobretot practiquen els valors de l'entitat. A Eixarcolant treballen per recuperar milers d'espècies silvestres i varietats tradicionals que tenim a prop i que pràcticament han desaparegut. Treballen per fomentar un model de producció, distribució, consum d'aliments i desenvolupament socioeconòmic més sostenible, ètic i just. Tot això ho fan a través de diferents línies de treball: la recerca, la dinamització territorial, la divulgació i formació i l'assessorament. Alhora, han creat l'espai de venda el Forn de Jorda i volen crear una xarxa d'establiments per tot el territori per afavorir la venda dels productes de proximitat. Durant tot aquest temps, Eixarcolant ha recuperat més de 1.400 espècies i varietats de llavors i ha donat a conèixer el llegat de les plantes oblidades a 700.000 persones. <https://eixarcolant.cat/>

4. Infraestructures de transformació alimentàries

Les infraestructures cooperatives alimentàries o obradors comunitaris faciliten espais per a la preparació i la transformació d'aliments per facilitar la venda directa. Aquests estalvien inversions innecessàries a la pagesia que necessita tenir el seu propi espai de treball. D'aquesta manera es proporciona l'oportunitat de tancar el cercle i incrementar així els seus guanys directes. Alhora, disposen d'un espai que garanteix la seguretat alimentària dels productes resultants. Es tracta de practicar la inversió pública amb visió cooperativa per a l'ús col·lectiu. Això no només ajuda a les productores existents sinó que afavoreix el sorgiment de noves vocacions i, per tant, una pagesia i artesania alimentària per al futur.

Aquí recollim algunes de les experiències més interessants d'infraestructures alimentàries col·lectives, amb caràcter i vocació pública, que es troben al nostre país:

L'Obradora: l'obrador és de gestió cooperativa. Es porta a terme transformació vegetal i alhora ofereix un servei de cuina compartida que s'ubica al mercat municipal de Manresa.

<https://lobradora.cat/>

Escorxador mòbil de la Catalunya Central: es troba principalment al Berguedà, el Bages, Osona i el Lluçanès. És un escorxador per a oví i cabrum mòbil construït a la caixa d'un camió. Dona servei de sacrifici a ramaderes d'oví i cabrum de carn o llet que fan venda directa dels seus productes.

<https://www.catcentral.cat/escorxador-mobil/>

El Quall: es tracta d'un obrador-formatgeria a la població d'Alpens. És gestionat pel Consorci del Lluçanès i dona servei a formatgeres amb ramat o sense.

<https://www.llucanes.cat/programa/formatgeria-obrador-comunitari/>

El Tall: es tracta d'un obrador amb sala d'especejament càrnia a prop de Montserrat. Gestionada pel Parc Rural de Montserrat.

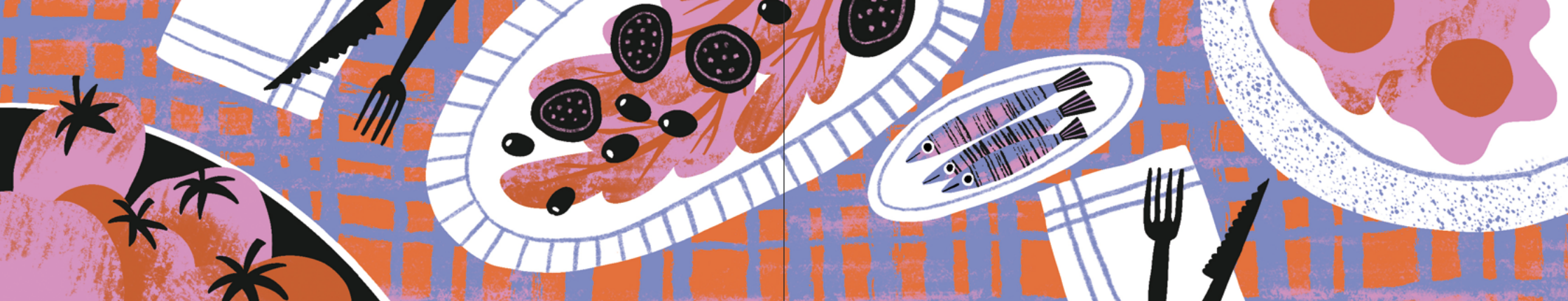
<https://www.parcruraldelmontserrat.cat/espai-pages/experien-cies-d-altres-pagesos>

Aquestes infraestructures col·lectives s'han anat estenent arreu del país. Algunes d'elles han estat impulsades pels mateixos col·lectius de pagesos i pageses i d'altres, directament per la mateixa administració pública. Existeix una gran diversitat respecte al producte que es pot transformar: farina, vegetals, licors, làctics, vi, oli, fruits secs o cosmètica. Podreu trobar els més de 20 obradors que ja existeixen a Catalunya aquí: <https://obradorscompartits.cat/>

Aquesta és doncs una petita mostra del que s'està fent al nostre país. És necessari remarcar que per reproduir aquestes eines cal el suport institucional i definir, alhora, un model alimentari i territorial que permeti donar espai a aquests punts de llum que neixen per replicar-se i escalar-se en diversos entorns i contextos polítics.

El repte d'establir polítiques públiques alimentàries amb mirada intercultural, territorial i ecofeminista

És important afegir la necessitat d'establir polítiques públiques alimentàries que tinguin també una mirada intercultural, territorial i ecofeminista, com plana durant tot aquest article. **Intercultural**, respecte a visibilitzar els diferents col·lectius, també els racialitzats que intervenen en el procés de l'alimentació. Fixar-nos en la qualitat dels seus drets i donar espai a assolir un sistema de justícia alimentària per a totes. Pel que fa a aquest aspecte, encara estem terriblement lluny d'assimilar-lo i assolir-lo, mentre assumim abusos a persones migrants que són veïns i veïnes nostres. **Territorial**, quant a adonar-nos de la nostra petjada arreu del planeta i a intervenir-hi per revertir-ho a través de la política pública i de la gestió privada transformant aquesta inèrcia desbocada que consumeix acceleradament el nostre planeta. I finalment, ecofeminista, respecte a tenir i practicar mirades sensibles que tinguin com a finalitat prendre la justa mesura de les coses, practicar la cura i la mirada d'atenció cap a l'altre; respectar tots els éssers vius, inclosa la mare terra en aquests processos que ens han de nodrir en tots els sentits.

Alhora, hem de tenir present que l'alimentació de qualitat ha de ser present en la dieta de totes les llars. Aquest aspecte està totalment en qüestió tenint present el pressupost assignat al menjar, així com les possibilitats de moltes famílies d'accedir a aliments saludables. França compta amb diverses iniciatives públiques i privades que volen donar resposta a aquesta situació. Algunes d'elles són l'**Association VRAC** (Vers un Réseau d'Achat en Commun). Es tracta de 20 departaments de França i Bèlgica on es dinamitza la creació de grups de consum solidari a barris populars. Aquesta iniciativa es crea a partir de la voluntat dels adjudicataris d'habitatges socials de millorar les condicions de vida de les seves llogateres i de la Fundació Abbé Pierre de lluitar contra l'aïllament i l'exclusió de les residents. Com a punt fort, aquest projecte proporciona alimentació seleccionada i digna per a les persones amb baix poder adquisitiu, alhora que genera impactes en la salut i el medi ambient. Aquest és un projecte amb finançament públic. I també la iniciativa UGESS (Union Nationale de Groupements d'Épicerie Sociales et Solidaires).

La lluita contra la inseguretats alimentària requereix el dret a una dieta escollida, més enllà de l'ajuda alimentària. Des dels anys vuitanta, les accions proposades en matèria d'ajuda alimentària a França han consistit principalment en la distribució d'aliments (evidentment necessaris), però sense permetre que les persones escullin la seva alimentació, obviant l'equilibri nutricional i reforçant

la percepció degradada de la seva existència en la societat. Aquest mateix sistema és el que fem en les campanyes de «Recapta d'Aliments». L'UGESS, per exemple, advoca davant els poders públics i la societat civil per una transformació en profunditat de la política d'ajuda alimentària cap a un accés digne per a tothom a una alimentació escollida, diversificada i sostenible. Amb aquest objectiu crea «les botigues solidàries», botigues de queviures socials i solidàries que ofereixen ajudes, principalment alimentàries, a persones en situació de vulnerabilitat econòmica i/o social. L'emancipació, els vincles socials i l'accés a una alimentació sostenible i de qualitat són objectius que comparteixen totes les botigues de queviures de la xarxa UGESS amb un total de 110 botigues implicades i 72.000 beneficiaris.

Aquests exemples són una valuosa font d'inspiració i un molt bon punt de partida per plantejar-nos el fet alimentari com un dret universal per a totes les persones i no pas com un luxe al qual només poden accedir unes poques. El camí cap a l'assoliment de la sobirania alimentària ens demana incorporar aquest accés lliure, diversificat i sostenible, sempre sota el paraigua que garanteix la justícia social i la protecció de tots els éssers que fan possible aquest miracle que és l'alimentació.

Referències bibliogràfiques

Migracions climàtiques. El canvi climàtic com a factor d'expulsió i desplaçament forçat

ACNUR (1951). *Convención sobre el Estatuto de los Refugiados*.

BP (2022) *Statistical Review of World Energy*.

CCAR (2021a). *Margarita Pineda, Honduras*.

– (2021b). *Karen Izolda, México*.

Comisión Europea (2011). *Directiva 2011/95/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de 13 de diciembre de 2011, por la que se establecen normas relativas a los requisitos para el reconocimiento de nacionales de terceros países o apátridas como beneficiarios de protección internacional, a un estatuto uniforme para los refugiados o para las personas con derecho a protección subsidiaria y al contenido de la protección concedida*.

European Parliament (2018). *The concept of 'climate refugee' Towards a possible definition*.

IDMC (2023). *Global Report on Internal Displacement 2023*.

IOM (2014). *IOM outlook on migration, environment and climate change*.

NNUU (2009). *Informe anual del alto comisionado de las naciones unidas para los derechos humanos e informes de la oficina del alto comisionado y del secretario general*.

ONU-Mujeres (2018). *Hacer las promesas realidad: la igualdad de género en la agenda 2030 para el desarrollo sostenible*.

Oxfam (2018). *¿Por qué hay más mujeres que hombres pobres en el mundo?*

Pajares, M. (2020). *Refugiados climáticos, un gran reto del siglo XXI*. Barcelona, Rayo Verde.

— (2023). *Bla-bla-bla. El mito del capitalismo ecológico*. Barcelona. Rayo Verde.

Parliamentary Assembly Council of Europe (2019). *A legal status for "climate refugees"*.

Ripple, William et al. (2023). «The 2023 state of the climate report: Entering uncharted territory», *BioScience*, 73(12), 841-850.

UNHCR (2020). *Legal considerations regarding claims for international protection made in the context of the adverse effects of climate change and disasters*.

Vulnerabilitat enfront del canvi climàtic i els efectes pels ecosistemes aquàtics: una perspectiva ecofeminista

Alsalem, R. (2022). A/78/256: *Violencia contra las mujeres y las niñas, sus causas y consecuencias*. Asamblea Nacional. Naciones Unidas. <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/a78256-report-special-rapporteur-violence-against-women-and-girls-its>

Andrijevic, M., Cuaresma, J. C., Lissner, T., Thomas, A., & Schleussner, C. (2020). *Overcoming gender inequality for climate resilient development*. *Nature Communications*, 11(1). <https://doi.org/10.1038/s41467-020-19856-w>

Carson, R., (1962). *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin.

Cañedo-Argüelles, M. (2020). *A review of recent advances and future challenges in freshwater salinization*. *Limnetica*, 39(1), 185-211. <https://www.limnetica.net/documentos/limnetica/limnetica-39-1-13.pdf>

Crow, B., i Carney, J. (2013). *Commercializing nature: mangrove conservation and female oyster collectors in the Gambia*. *Antipode*, 45(2), 275-293. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2012.01015.x>

Garrett, K., McManamay, R. A. i Wang, J. (2021). *Global hydropower expansion without building new dams*. *Environmental Research Letters*, 16 (11), 114029. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac2f18>

Cowie, R., & Gorenflo, L. (2000). *IUCN Red List of Threatened Species: A Global Species Assessment*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. <https://doi.org/10.1017/s0030605305260489>

Hutchinson, G.E. (1973). *Eutrophication*. *Am Sci* 61, 269–279.

IPCC. (2023). *Summary for Policymakers. Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, 1-34.

<https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001>

Isbell, F., Balvanera, P., Mori, A. S., He, J. S., Bullock, J. M., Regmi, G. R.,... i Palmer, M. S. (2023). *Expert perspectives on global biodiversity loss and its drivers and impacts on people*. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 21(2), 94-103.

Jeppesen, E., Moss, B., Bennion, H., Carvalho, L., DeMeester, L., Feuchtmayr, H., Friberg, N., Gessner, M.O., Heffting, M., Lauridsen, T.L., Liboriussen, L., Malmquist, H.J., May, L., Meerhoff, M., Olafsson, J.S., Soons, M.B., i Verhoeven, J.T.A., (2010). *Interaction of Climate Change and Eutrophication*. *Climate Change Impacts on Freshwater Ecosystems*, 119-151.

<https://doi.org/10.1002/9781444327397.ch6>

Manuel, J., Rivera-Ferre, M. G., i López-i-Gelats, F. (2023). *Contributions of a feminist perspective to the analysis of farm viability: the livelihoods reproduction framework*. *The Journal of Peasant Studies*, 51(1), 185-211.

<https://doi.org/10.1080/03066150.2023.2210500>

Mies, M., i Shiva, V. (2021). *Ecofeminismo: teoría, crítica y perspectivas*. *Econautas*.

Organització de les Nacions Unides. (2015). *Sustainable Development Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls*. Organització de les Nacions Unides.

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

Ravera F., Iniesta-Arandia, I., Martín-López, B., Pascual, U., i Bose, P. (2016). *Gender perspectives in resilience, vulnerability and adaptation to global environmental change*. *Ambio* 45(S3), 235-247.

<https://doi.org/10.1007/s13280-016-0842-1>

Rivera-Ferre, M. G. (2024). *Entrevista*, *El 9 Nou*.

Sesma, A. V. (2017). *La ética animal: ¿una cuestión feminista?*. Ediciones Cátedra.

Sesma, A. V. (2010). *Justicia social y ambiental: mujeres por la soberanía alimentaria*. *Investigaciones feministas*, (1), 161-176.

Shammi, M., Rahman, M., Bondad, S., i Bodrud-Doza, M. (2019). *Impacts of Salinity Intrusion in Community Health: A Review of Experiences on Drinking Water Sodium from Coastal Areas of Bangladesh*. *Healthcare*, 7(1), 50.

<https://doi.org/10.3390/healthcare7010050>

WWF. (2022). *Living Planet Report 2022*. WWF.

<https://livingplanet.panda.org/en-GB/>

Wahlang, B. (2018). *Exposure to persistent organic pollutants: impact on women's health*. *Reviews on Environmental Health*. 33(4), 331-348.

<https://doi.org/10.1515/reveh-2018-0018>

Yumnam, J., Chakma, N. D., i Kotze, P. (2024). *How Hydropower Development Devastated the Loktak Wetlands and the Livelihoods of Women and Communities*. *International Rivers*.

<https://www.internationalrivers.org/news/how-hydropower-development-devastated-the-loktak-wetlands-and-the-livelihoods-of-women-and-communities/>

desOs